

GYÖRGY PÉTER

A vaktérkép

(Szűcs Jenő emlékezetének)

■ Trianon óta semmiféle megoldást nem sikerült találnunk a magyar állam, kultúra, nemzet eltérő országokhoz, társadalmakhoz, régiókhoz való tartozásának visszavonhatatlan tényére. Kérdéseket kellene intéznünk magunkhoz – mint azt a *Korunk* teszi, s kéri –, de jóval ritkábban tesszük azt, mint szükségünk lenne rá. Mintha jobban kedvelnénk a reménytelen restitúciós beszéd, a panasz terapeutikusnak hitt, nyilvános önbecsapásra vezető álságos retorikáját, mint a bizonyosságban, azaz a realitásban való létet.

Egy olyan korban menekülünk a soha nem volt s vissza nem térő bizonyosság álmába, amikor a bizonytalanság, a változékonyság magától értetődő társadalmi, politikai, kulturális állapot Európa-szerte s túl azon. Mi, mai magyarok, eltérő mértékben, más-más módon, de újra és újra visszatérünk a századelő kulturális földrajzához, ahhoz mérjük jelenünket, s az összehasonlítások is annak megfelelően tűnnek kielégítőnek vagy veszteségnek. Úgy beszélünk, s úgy emlékezünk – a ma élő nemzedékek döntő többsége által soha nem látott – történelmi, ezeresztendő Magyarországról, mintha az egyetlen percre is azonos lett volna önmagával, s valóságának bármiféle köze lenne a változatlanság, stabilitás, állandóság mítoszához, vágóhöz. A Trianon előtti Magyarországból egyszerű eredetprotézis (Jacques Derrida), mentális használati segédeszköz lett, melyet minél többet emlegetünk, annál kevésbé tartjuk kívánatosnak tudni arról.

Van egy vaktérkép, a történelmi, Nagymagyarország Gestaltja, amelyre milliók tekintenek ismerősként. A „történelmi Magyarország” ugyan semmit sem jelent, de önmagában véve is világos beszéd, a posthistoire korában élő nemzedékek lennének, akiknek sorsa egy lassan évszázaddal ezelőtt történt esemény foglya: s mi boldogan vetjük alá magunkat a reménytelenség ítéletének, s nem törődünk azzal, hogy milyen abszurd, amit teszünk.

Ez a valóban szinte mindenkinek ismerős forma bármiféle történeti, földrajzi tartalmat, realitást, időbeliséget nélkülöz, s ez az ikonikussága titka is. Nagy-Magyarország képe nem történeti valóság, hanem pszichogeográfiai emléknym, egy virtuális közösség pecsétje, kísérteties remény, amelynek hódolni kell, s amelynek jelentésére nem szabad rákérdezni, mert az abban a pillanatban összeomlik, eltűnik. S ott van még az „ezeréves Magyarország” szóösszetétel, amelynek épp úgy a mítikus bizonyosságteremtés adja meg a jelentését, s nem a történeti valóság. Az ezeréves hosszú tartam irrealitásának szerepét, az utólagosan folytonossá tett etnikai tudat historikus konstrukcióját, kritikáját az 1988 óta halott Szűcs Jenő példászerű életművének egyik legfontosabb gondolatmenete hagyta ránk – mindhiába.

A történetiség rendjeit nélkülöző múlt igézetében élő magyar neotradicionalizmus mára minden kapcsolatát elvesztette a társadalmi valósággal, miközben lassan az államvallás rangjára emelkedik Budapesten, ahol a Gótikus Palotában, azaz a Parlament neogótikus épületében szemünk láttára bontakozik ki a történelmi Magyarország panteonja, élő múzeuma: a korona, a koronaórség, az Alaptörvény, az élővé tett díszletek mind a képzelt múlt feltámasztásának kellékei. Igazi posztmodern pastiche.

Holott a globális változékonyság, a kulturális és földrajzi távolságok közötti arányos különbségek eltűnése önmagában is megköveteli a kérlelhetetlen realitásérzéklet, amelyet a történelmi nagyságának kísérteties emlékébe dermedt mai Magyaror-

szág jelentős részben kezd elveszíteni. A globalizáció új technokulturális léptékváltásokra vezetett, amelyben a földrajzi távolságok részleges virtualizálódása alapvető változást jelent a hagyományos történeti képződmények, így a nemzetállamok, a nemzeti kultúrák számára is. A virtuális távolságok kulturális-politikai rendszerei, hálózatai a globalizáció társadalomalakító valóságát jelentik, ami elől kitérni egyszerűen lehetetlen.

Ráadásul arról sem gyakran beszélünk, hogy mindez nem a távoli világok, terek, idők kérdése, hanem a mai magyaroké is, akik különféle szomszédos vagy közeli országokban élünk, s közülünk milliókat érintenek az átváltozások. Mi magyarok például már hosszú évtizedek óta a permanens migráció állapotában élünk, a történeti mitológia tehát épp az egyik legfontosabb átalakulást takarja el, a nyitott határok új világát, amelyben 1989 óta élünk. Az emigráció és migráció közötti különbségek az olyan esetekben drámaiak, mint a miénk. A szomszédos ország, azonos nyelv, részben azonos kultúra, hasonló társadalmi berendezkedés, tehát kis földrajzi és politikai távolságok radikális virtualizálódásának, jelentésének kérdése minden bizonnyal a kortárs magyar világok egyik legfontosabb problémája – miközben, úgy látom, e probléma súlyáról jelentőségén alul ejtünk szót, mintha nem látnánk, hogy alapvetően átformálta a „magyar–magyar” kapcsolatok egészét. Nem a kitelepülés, a Magyarországra való végleges kimenés a kérdés többé, hanem a két, illetve több országban való lét, jelenlét néma elfogadása vagy centrális kérdésként való értelmezése.

Én úgy látom, hogy számosan, eltérő oknál fogva többen érdekeltek ennek a száz- ezres nagyságrendben mérhető csoportnak, illetve csoportoknak a tudomásul nem vételében, a létükről való beszéd marginalizálásában, mint az ellenkezőjében. A változékony, likvid félelmek, szerelmek, identitások ugyanis nem uralhatóak a hagyományos módon, s ez már direkt politikai kérdés: az uralom és a sérelem egymást hatja át, egymást erősíti, illetve zárja ki. A virtuális távolságok, a léptékek rendjének felbomlása, a kulturális terek individualizálódása, a kor territóriális tapasztalata nyilvánvalóan a nemzetállamok korszakának lezárulását jelenti.

Azaz a nemzetek többé nem egymással rivalizáló totalitások, hanem a globalizáció realitásával szemben szövetséges partikularitások. Míg a múlt század nacionalistáiról elképzelhetetlen volt, hogy világos érdekeiken túl, a kémiai cserebomlás kéréletlenségével, egymással lépjenek szent szövetségre, ugyanis gyakran egymás ellenében éltek, addig a mai euroszeptikusok, szélsőjobboldali nacionalisták internacionáléja ismert jelenség.

A kérdés az tehát, hogy miként tudunk megszabadulni a mitikus kérdések, ideológiai masinériák, évtizedes gyűlöletek, szorongások, félelmek gyakorlatától, miként helyezük azokat a régmúlt világába, írjuk át kulturális emlékekké, s kezdjük el megérteni például a migráció világában, a felnyíló, felnyílt határok között élő nemzedékek tapasztalatát. Mit jelent a Schengenen belüli és annak határán való élet, mit jelent az európai folyamatos migráció, a letelepedés helyett vagy mellett a hosszú éveken át tartó nomád élet. Mit jelent, hogy nincs többé vagy-vagy, mindössze és, talán, esetleg. Mit jelent, ha a kulturális-politikai terekben való közlekedés nem végleges és nem végzetes. Látjuk-e világosan, mit jelent az a tény, hogy a schengeni világ különös szabadságában a magyar–román határ egyszerűen jelentését és értelmét veszíti. Trianont Schengen zárta le, s ez független attól, hogy az utóbbi számtalan emberi jogi kritika tárgya, s teljes joggal.

Az egynyelvű Magyarországnak, tehát a Trianon utáni identitás alapját jelentő állapotnak: egyszerűen vége. Magyarországon, illetve azon túl sok százezres nagyságrendben élnek magyarok, akik számára a többnyelvűség evidencia, napi rutin, magától értetődő lét. A kulturális orientációk, az identitásteremtés formái, gyakorlatai

többé nem írhatóak le egyetlen mintázat mentén. Az identitáspolitikai plurális világokban érvényes normák szerint működik – vagy sehogy.

A demográfia kérelmelhetetlen tények elé állít mindannyiunkat. Magyarország pár száz év tizeden belül képtelen lesz eleget tenni a méretgazdaságosság normáinak: egész egyszerűen nem vagyunk elegenden ahhoz, hogy megtermeljük mindazt, amiből megélhetünk. Azaz vagy százezres nagyságrendben folytatódik a migráció, vagy nem lesz, aki a következő nemzedékek nyugdíjához szükséges javakat megtermelje. Kérdés, hogy a hiányzó tömegek a történelmi Magyarországról érkeznek-e, mint ahogy nagyrészt eddig történt. S, minthogy a válasz erre több mint bizonytalan, ezért a helyzet az, hogy a történelmi sérelmeivel foglalkozó, monokulturális országból pár évtized múlva igazán komolyan multiethnikus, többnyelvű ország lesz, de mi erre aztán végképp, egyetlen pillanatra sem vagyunk felkészülve. Mi Trianonnal bíbelődünk, miközben a kérdés az, hogy miként képes az idegenektől rémült magyar lakosság együtt élni például a korszerű iszlámmal.

A jelen idő realitását visszavonni örült kaland, amely nem pusztán kultúrtörténeti kérdés. Mikszáth Kálmán *Beszterce ostroma* című regényének főhőse, Pongrácz gróf, a középkor megszállottja elődünk, de nem alteregóink egyike. Pongrácz gróf nem Bovaryné.

A történelmi Magyarország kísértetét nem érdemes feltámasztani, mert az zombie lesz. Halott, amely az élőket öli. S talán mégiscsak túl kellene élnünk a rettenetes történelmünket.

HORVÁTH ANDOR

Egy szó

■ A napokban eszembe jutott egy szó. Én használtam román barátommal, A. T.-vel folytatott egyik beszélgetésünk alkalmával 1988-ban. Akkoriban éppen a két világháború közötti román esszévalogatáson dolgoztam. Arról beszéltem, miért lelkesít annyira ez a munka, s akkor A. T. azt kérdezte: jó-jó, ezt mind érti, de miért tartom olyan fontosnak, hogy a magyarok efféléket olvassanak. Ez volt az a pillanat, amikor kimondtam azt a bizonyos szót. Azért, válaszoltam, mert attól tartok, hogy az erdélyi magyarok – mert persze róluk volt szó – „felmondják...”. A szó románul: „a denunța”. Ennek az igének két jelentése van: az egyik „feljelent” (lásd: denunciál), a másik „felmond” (mármint szerződést vagy egyezményt), és én e második jelentésre gondoltam. Emlékszem – ezen most nevetek – rá is kérdeztem: érti, mire gondolok? Hogyne értette volna, ismerte saját anyanyelvét.

De hogy mit is mond fel: nehezebb visszaemlékezni arra, hogyan folytattam. Inkább a gondolatot rekonstruálom, semmint az akkor használt kifejezést ismétlem: „felmondja a *modus vivendit* a románokkal”. Ő ezt is értette, nem kellett hosszan magyaráznom, mit akarok ezzel mondani.

Ahogy most újra lejátszódik előttem, úgy érzem, fontos pillanata volt életemnek. Nem mintha azt képzelném, hogy az a szerény kötet (*Korszellem és önismeret* címmel jelent meg 1988-ban a Kriterion kiadásában) sokat változtatott volna a dolgok állásán és a világ folyásán. (Habár személyes élettörténetemben egy váratlan fordulat következtében rövidesen sokat számított, de erről máskor.) A megérzést tartom fontosnak, ami akkor kimondatta velem azt, amit annyi év múltán is érdemesnek vélek felidézni.